

Kent Hafıza Merkezleri ve e-Dönüşüm

Selma (Alpay) Aslan

* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

selma@etu.edu.tr

<http://www.selma.etu.edu.tr>

Öz

Bildiri, e-dönüşüm sürecinde yerel kültür mirası ile ilgili çalışmalarda işbirliği ve yakınsama konusunda uluslararası düzeyde yürütülmüş bazı proje ve çalışmalar hakkında, bir kaç ülkeden örnekleri de kapsamak üzere bilgi sunmak suretiyle bu hususların önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yerel belleklerde derlenen her türlü materyal kayda alınırken kayıtların standartlara uygun, birlikte işlerlik özelliğine sahip biçimde düzenlenebilmesi için uygun yazılımlar kullanılır ve işlemler için uzmanları tarafından gerektiği şekilde gerçekleştirilirse ileride oluşacak, bölgesel, ulusal veya uluslararası portallerde kendilerine yer bulabilirler. Yerel bellekler, sağlıklı bir biçimde geliştirilmeleri halinde; kimliğimizi korumamız, kültür mirasımızı gelecek kuşaklar için yaşatmamız, bireylerin bilgi edinme alışkanlığı kazanmaları ve kendilerini geliştirmeleri, yöresel araştırmalar için kaynak temini gibi pek çok açıdan topluma büyük yarar sağlayacak ve böylece yerel kalkınmaya katkı yapabilecek birimlerdir. Çalışmalarını tüm kültür kurumları ve diğer paydaşlarla işbirliği ve dayanışma içinde yürütmeleri ve dijital ortamda birlikte işlerlik ilkesini gözeterek bir varlık göstermeleri etkinliklerini daha da artıracaktır.

Anahtar sözcükler : Yerel bellek merkezleri, kent arşivleri, yerel kültür mirası, yakınsama

Abstract

The paper aims to emphasize the importance of cooperation and convergence in the work carried out concerning local cultural heritage; providing information on various projects and activities conducted at the international level, with examples from some countries. If the records of materials collected at local memory institutions conform with standards and systems used are interoperable, they can find their place in national, regional, international portals. Well developed local memory institutions are useful to the community in many ways, such as protection of local identity, preservation of cultural heritage for future generations, enabling people to develop the habit of continuous self-learning, providing information for local research and thus they contribute to local development. Working in cooperation with other cultural institutions and stakeholders and interoperability in the virtual environment can help them to increase their impact.

Keywords: Local memory institutions, local cultural heritage, local development, convergence

Giriş

5000 yıl boyunca Anadolu'da var olmuş tüm uygarlıkların yurt edindiği bir bölgede bulunmak heyecan verici, bir kentin belleğini yaşatması konusunu ele almak için daha uygun bir mekan düşünülemez. Bu toplantının düzenlenmesinde rolü olan herkese, başta KAYHAM yönetimi ve çalışanları olmak üzere teşekkürlerimi sunar, tüm katılımcıları saygı ile selamlarım.

Tüm insanlığa mal olmuş evrensel kültürden ulusal kültüre, belli bir yöre veya belli bir topluluğa özgü yerel kültüre, hatta aile ile sınırlı olabilecek alt kültürlerle uzanan çeşitli kültürleri aynı anda birlikte yaşıyoruz. Küreselleşme ve bilgi toplumuna dönüşüm süreci ise “tüm dünyayı benzer davranış kalıpları içine sokmaya, yani tek boyutlu bir kültürel kimliğe sahip olma” noktasına doğru götürmektedir (Kongar, 1997). Ne var ki, bu gidişi dengelemek üzere bilgi toplumu teknolojilerinden yararlanarak yerel kültürleri tanıtmak, belli bir ölçüde de olsa ön plana çıkararak canlı tutmak ve kültür mirasını korumak olanağı da mevcuttur. Bir yerleşim merkezinin veya yörenin geçmişle ilgili belleğini oluşturan öğeler; temel olarak belgeler, kitaplar, ses - görüntü kayıtları ile nesnelere dir. Geleneksel olarak bu öğeler arşiv, kütüphane ve müzelerin çalışma ve hizmet alanlarının birbirlerinden bağımsız konuları olarak görülmüşlerdir. Ancak, yaşamın neredeyse sanal ortama taşındığı günümüzde ekranda sınırlar kalkarken, insanlar hangi bilginin nereden geldiğine dikkat etmeksizin metni ve görseli bir arada araştırmakta ve artık bu ayrışmışlığın pek hükmü kalmamaktadır. Böyle bir ortam, kültür kurumlarının ve tüm paydaşların daha yakın bir çalışma içine girmesi” gereğini doğurmaktadır.

Yoğun bir programla hazırlanmış olan bu anlamlı toplantıda davetli konuşmacılar yerel kültür kurumları ile ilgili kuramsal temeli ortaya koyarken, diğer oturumlarda çeşitli yörelerimizden başarılı uygulamaların anlatımı için olanak yaratılmış bulunmaktadır. Benim bu bildiri ile amaçladığım, e-dönüşüm sürecinde yerel kültür mirası ile ilgili çalışmalarda işbirliği ve yakınsama (İngilizcesi convergence olan sözcük aradaki açıklık sonsuz küçülerek fakat genişmeden bir noktaya, bir sınıra doğru yaklaşma anlamını taşır) konusunda uluslararası düzeyde yürütülmüş bazı proje ve çalışmalar hakkında, bir kaç ülkeden örnekleri de kapsamak üzere bilgi sunmaktır. Böylece benzeri çalışmaların dünyanın çeşitli yerlerinde ele alınışını ortaya koymak suretiyle karşılaştırma yapılması fırsatı oluşacağı düşünülmüştür. Türkiye'nin hedefi gelişmiş olarak nitelenen ülkelerle aynı düzeye gelmekse, ülkemiz için iyi uygulama örneklerini tartışırken o konuda uluslararası düzeyde benimsenmiş normlar olup olmadığı, başarılı olduğunu düşündüğümüz ülkelerin konuyu nasıl ele aldıklarına da bakmanın yarar

sağlayacağı noktadan hareketle bölgesel olarak Avrupa Birliği perspektifi ve uluslararası meslek örgütlerinin konuya yaklaşımları incelenmiştir.

Avrupa Birliği Bilgi Toplumu Projelerinde İşbirliği , Yakınsama ve Dijitalleştirme

Üye ülkeler arasında uyumu 32 başlık altında sağlamayı öngören Avrupa Birliği kültürle ilgili olarak yalnızca telif hakları konusunda müktesebat aradığından diğer alanlarda ortak çalışmalar ve belirli ortak yaklaşımlarda buluşma çabaları Araştırma ve Teknoloji Geliştirme Çerçeve Programları kapsamında yürütülen projelerle sağlanmaya çalışılmaktadır.

Beşinci Çerçeve Programı ve PULMAN Projesi

Bilgi toplumu oluşumunun ivme kazandığı son on yılı gözden geçirmek için 1998 - 2002 yılları arasında yürütülen 5. Çerçeve Programı başlangıç noktası olarak alınabilir. Bu dönemde, Avrupa'nın kültürel çeşitliliğini yitirmeden bütünlük içinde bilgi toplumu oluşumunu hızla gerçekleştirmesi, küresel ekonomide rekabet gücünü artırması ve böylece daha güçlü bir birliğe dönüşmesi ana hedefine doğru ilerlemesine katkı yapacak projeler yürütüldüğü görülmektedir. Bu dönemin önceliklerini ve ana temasını ifade eden anahtar sözcükler arasında, bütünleşme ve yayılmanın yanısıra yakınsama da yer almaktaydı. 'Herkes için kültür mirası = Heritage for all' Programı çeşitli türden kültür mirası kaynaklarının oluşturulması, korunması ve kullanılmasına yönelik olarak sınıflama, depolama ve erişim alanlarında dijital teknolojilerden yararlanılması için bir temel yaratmak amacı gütmekteydi. Bir kaç örnek projelerin mahiyetine ışık tutabilir:

- **CHIMER**, çocuklara yönelik hizmetler için yeni modeller geliştirilmesi,
- **COINE**, çeşitli dijital nesnelerin damgasını vurduğu yerel kültürel etkinlikler için web tabanlı sürdürülebilir ortamlar yaratılması,
- **CIPHER** ise dört ayrı bölgede kültür mirası kaynaklarına ilgi duyanlar için topluluklar oluşturulmasına yönelikti.

Geliştirilen teknolojilerin benimsenmesini teşvik edici mahiyette destekleyici projeler de yürütülmüştür. Bunlardan;

- **ACTIVATE**, yerel mirasın belgelenmesinin ve
- **BEASTS**, KOBİ'ler açısından kültür turizmi için geliştirilen modellerin benimsenmesi;
- **SEAX-DAMAS**, yerel arşivler için kullanıcı dostu arayüzlerin benimsenmesi,

- **MUSICNETWORK**, çokluortam müzik hizmetleri için yeni fırsatlar yaratılmasının özendirilmesi ile ilgiliydi.
- **PULMAN** ve **PULMAN-XT** ise halk kütüphaneleri için tüm Avrupa çapında oluşturulan, müzeler ve arşivlerle işbirliğini de ön plana çıkaran 37 ülkenin katıldığı bir tematik ağ mahiyetindeydi.

PULMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks-Gelişmiş Ağları Hareketlendiren Halk Kütüphaneleri) Projesi'nin aday ülkelere uzantısı olan PULMAN-XT Projesi'ne, Türkiye, 2002 yılında, Kültür Bakanlığı'nın desteğinde Türk Kütüphaneciler Derneği'nin ortak olması suretiyle katılmıştır. Projenin kapsamında bir el kitabı hazırlanmış ve aralarında Türkçe de dahil olmak üzere 30 dile çevrilmiş, ülke politikalarının geliştirilmesine destek vermek üzere bir politika konferansı düzenlenmiş, kütüphanelerin diğer kültür mirası kurumları olan arşiv ve müzelerle işbirliği teşvik edilmiş ve proje sonuçlarının yayılması ve eğitim programları yoluyla halk kütüphanelerinde yenilikçilik canlandırılmaya çalışılmıştır. Oerias Politika Konferansı sonunda tüm AB üyesi ve aday ülkelerin konuyla ilgili stratejilerini belirlemede ortak bir tavır alabilmeleri amacıyla bir manifesto hazırlanmıştır.

Türkçe'ye çevirisinin *PULMAN İlkeleri El Kitabı: Halk Kütüphaneleri için Kılavuz* adını taşıdığı kılavuz ilkeler, toplumsal politika, yönetim ve teknik konuları kapsayan üç ana bölüm halinde düzenlenmiş olup yönetimle ilgili bölümünün alt başlıklarından biri “İşbirliği ve Ortaklıklar”dır. Benimsenmesi öngörülen politika yaklaşımı şöyle özetlenmiştir:

Bazı ülkelerde ortaklık kültürü, hükümet politikalarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Çoğu hükümetler ve AB tarafından desteklenen, halkın ihtiyaçlarını daha 'bütüncül' bir yaklaşımla değerlendirme gereği, halk kütüphanelerinin müze ve arşivler gibi kültürel ortakları ile olduğu kadar, diğer yerel yönetim birimleri, ajanslar, merkezi hükümetin yerel ve bölgesel birimleriyle de birlikte çalışması anlamını taşımaktadır.

Ağa dayalı hizmetlerin ortaya çıkması ve siberuzaydaki sayısal içeriğin doğası, kurumsal engellerin kalkmasında ve halk kütüphanelerinin işbirliği ve ortaklığa karşı açık ve yaratıcı yaklaşımlar benimsemeleri gereğinin doğmasında diğer bir önemli ve güçlü bir öge olmuştur (Pulman, 2003, s.160).

Kurulabilecek ortaklıkların faaliyete dayalı, konu temelli ya da bölgesel veya yerel temelli olabileceği belirtilmiştir. Geleceğe yönelik görüşler ise özetle şöyle ifade edilmiştir:

Sayısal teknolojinin gelişiminin, kütüphaneler ve diğer kurumlar üzerindeki etkisi, giderek ayrışmışlıktan uzaklaşmak ve daha çok birbirinin desteğine ihtiyaç duyar hale gelmek olmuştur. Ortaklıkların geleceği finansmanın geleceği ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bölgesel Kültür Hizmeti Merkezleri gibi yeni modeller yerel kültür kurumları için yenilikçi uygulamalar, çözümler ve hizmetler sağlamak için ortaya çıkabilirler.

Kütüphaneler ve diğer kültür kurumlarının nasıl ortaklıklar oluşturacakları ve işbirliği yapacaklarını belirleyen yasal ve düzenleyici çerçeveler oluşturulurken; halk kütüphaneleri gibi yerel yönetim birimlerinin, eskiden olduğu gibi kendi kendilerine yetmedikleri ve artık kamu, özel ve gönüllü sektörleri içeren, dünya çapında bir ağın katılımcısı oldukları gerçeğinin göz önüne alınması gerekmektedir (Pulman, 2003, s.160).

Altıncı Çerçeve Programı ve CALIMERA Projesi

Avrupa Birliği, üye ülkelerde herkesin her yerde, her zaman bilgi toplumunun teknolojik olanaklarına doğal biçimde erişebilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bu nedenle 2002-2006 yılları arasında uygulanan 6. Çerçeve Programının en yüksek bütçeli bölümü Bilgi Toplumu Teknolojileri Programı olmuştur. Programın hedefleri arasında “çeşitli kültür kurumları tarafından ağ ortamında bir araya getirilmiş hizmetler için kullanılacak; dijital kültür ve bilimsel içeriğin yönetimi, korunması ve sunulması açısından kritik önem taşıyan teknik yaklaşım ve uygulamalarla ilgili standartlar ve kılavuz ilkeler üzerinde anlaşmaya varılmasını özendirerek yakınsamayı teşvik etmek” yer almaktaydı. Diğer bir hedef ise “kültürel ve bilimsel içerik sahipleri olan kütüphane, arşiv ve müzelerle araştırmacılar ve teknolojik uygulama geliştiriciler arasında işbirliğini teşvik etmek” yer almakta idi (CORDIS). Bu hedefler doğrultusunda bilgi ve eğitim kaynaklarına erişimde daha iyi bir noktaya gelinmesi; kültür ve öğrenme alanlarında yeni deneyim biçimleri yaratılabilmesi açısından gerekli olan ileri ve akıllı sistemler geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Özellikle belirlenen araştırma hedefleri arasında dijital koruma da yer almıştır. Bu dönemde yürütülen projelerle, uluslararası standartlara uygun birlikte işlerlik özelliğine sahip bir dizi teknoloji ürünü ve iş modelleri ortaya çıkarılmıştır.

CALIMERA Projesi Avrupa'daki yerel kültür kurumlarının yukarıda anılan proje sonuçlarından yararlanmaları ve konulan hedeflere ulaşılmasına katkı yapmalarını sağlama amacı güdüyordu. 2003 itibariyle izleyen 5-10 yıllık dönemde dağıttık sayısal içerik ve topluluk belleği ambarları için tüm Avrupa'yı içine alacak sağlam bir altyapı oluşturulmasına gereksinim olduğu düşünülüyordu. CALIMERA Projesi bu altyapının oluşturulmasına yardımcı olmak amacıyla tasarlanmış bir proje idi. Türkiye'nin, Türk Kütüphaneciler Derneği'nin ortak olması ile katıldığı bu proje içeriği itibariyle bu sempozyumun konusu açısından önem taşıyan bir projedir. (Aslan, 2003).

CALIMERA, PULMAN Projesi'nin başarısından yola çıkılarak geliştirilmiş olup benzeri bir çalışma yöntemi benimsenmiş, ancak kapsam itibariyle kütüphaneler dışındaki diğer kültür mirası kurumları olan arşivler ve müzelere ve içerik açısından konunun teknoloji boyutuna ağırlık verilmiştir. Meslek örgütleri, ulusal ve yerel yönetimler ile endüstri kesiminden aktörler de dahil olmak üzere paydaşlar arasında eşgüdüm sağlanmaya çalışılmıştır.

Proje, 2003 – 2005 yıllarında 34 ülkeden 48 ortak kuruluşla gerçekleştirilmiş olup çalışmaların ülkemizde arşivcilik ve müzecilik alanından ilgili kuruluşlarla işbirliği içinde yürütülmesi amacıyla oluşturulan Proje Kurulunda Başbakanlık Devlet Arşivleri, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar ve Tabiat Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlükleri, Milli Kütüphane, Müzeciler Derneği, Tüm Arşivciler Derneği ve Mobilsoft Firması temsilcileri yer almıştır.

CALIMERA Projesi kapsamında iyi uygulamaların paylaşılması, ulusal bilgi teknolojisi tabanlı programların Avrupa çapında hareketlendirilmesi ve bu programlara değer katılmasında artış sağlamaya yönelik olarak kılavuzlar ve kıyaslama araçları üretilmiştir. Burada yerel arşiv ve müzelerin gereksinimleri açısından kullanılabilirlik ve kullanım kolaylığına odaklanan bir araştırma çerçevesi içinde son kullanıcının gereksinimlerinin nasıl karşılanabileceği ele alınmıştır. Projenin ürünleri olan politika belirleme araçları, çeşitli alan çalışmaları, ülke raporları ve Türkçe de dahil olmak üzere proje katılımcısı ülkelerin dillerine çevrilmiş olan *Kılavuz İlkeler* CALIMERA web sitesinde halen yararlanmaya açık bulunmaktadır.

Kılavuz İlkeler'in İşbirliği ve Ortaklıklar Bölümünde halkın gereksinimlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereğinden yola çıkılarak kültür mirası kurumlarının yerel yönetim birimleri, eğitim sektörü, ajanslar, merkezi hükümetin yerel ve bölgesel birimleri ve kendi

kültürel ortakları ile birlikte çalışmaları gereği vurgulanmıştır. Belli bir coğrafi alanda hiç bir kuruluşun tek başına sağlayamayacağı hizmetlerin beklendiği belirtilerek gerekli hizmetlerin düşük maliyetle sağlanabilmesinin ancak ortaklıklar yoluyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Ağ ortamına taşınan hizmetler ve dijital içeriğin doğası kurumlar arasındaki sınırların yıkılmasını ve kurumların işbirliği ve ortaklıklara daha açık ve yaratıcı bir yaklaşım içine girmelerini gerektirmektedir. Geleceğe yönelik olarak dijital teknolojinin kültür kurumlarını giderek daha karşılıklı olarak bağımlı kılacağı ve kullanıcının yararına olacak şekilde yaratıcı uygulamalar, çözümler ve hizmetler geliştirilebileceği öngörülmüştür.

Konunun teknolojik boyutu bu bildirin konusu dışında kalmakla birlikte CALIMERA *Kılavuz İlkeleri'nin* Teknoloji bölümünün, kaynak tanımlama, dijital koruma, engellilere erişim olanağı sağlama ve diğer çeşitli konularda temel bilgileri içermekte olduğunu, ellerindeki kaynakları sanal ortama taşımak isteyen kültür kurumları için gerekli temel bilgileri içerdiğini vurgulamakta ve dönemin diğer başarılı bir projesini dikkatlere sunmakta yarar vardır. EPOCH bir mükemmeliyet ağı olup Avrupa dışından da bazı kurumları içermek üzere 85 kurumun katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Teknoloji uygulamaları ile ilgili takım araçları ve bir el kitabının yanısıra kültür mirasının sosyo-ekonomik boyutu ile ilgili araştırmalar değerli yayınlar halinde proje web sitesinde sunulmaktadır. (EPOCH)

Yedinci Çerçeve Programı ve Europeana

Halen yürütülmekte olan 7. Çerçeve Programı dijital korumaya yeni yaklaşımlar, dijitalleştirilmiş kaynakları birlikte sunan toplayıcı çalışmalara yönelmiştir. Dijital içeriğin aynı zamanda öğrenme, bunun sonucunda yeni ürünler yaratma ve böylece kültür mirasını zenginleştirmeye katkı sağlaması için uygun e-öğrenme araçlarının da geliştirilmesi amaçlanmakta olup bu şekilde yaygın kullanımın özendirildiği görülmektedir (European, 2006). Bu dönemin konumuzla ilgili en önemli çalışması kapsamı üye ülkelerle sınırlandırılmış olan Europeana portalidir. Teknik açıdan içerik stratejileri, semantik ögeler için belirledikleri özellikler ile yürütülmekte olan çalışmaların izlenmesinde yarar vardır. Europeana bu bildirin konusu olan işbirliği ve yakınsamanın çok güzel bir örneğini vermektedir. Portalde yer verilen metin, görsel, video ve ses kayıtları kütüphane, müze ve arşiv malzemelerinin bir araya getirilişinin çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır (Europeana). Avrupa Kütüphanesi Projesini destekleyici mahiyetteki MINERVA tematik ağı da sunduğu kılavuz ilkeler, iyi uygulama örnekleri ile izlenmeye değer bir çalışmadır (MINERVA).

Uluslararası Girişim ve Çalışmalar

Dünya çapında bazı girişimler de söz konusudur. Kasım 2008'de kütüphaneciler, arşivciler ve müzecilerin uluslararası mesleki örgütleri olan IFLA, ICA, ICOM, anıtlar ve sit alanları ile ilgili olarak ICOMOS ve görsel-işitsel materyal arşivleri adına CCAAA yetkilileri bir araya gelerek yakınsama konusunu ele almışlardır. Toplantının sonunda telif hakları ve diğer yasal konular, kültür mirasının korunması, küresel dijital kütüphaneler, lobi faaliyetleri ve standartlar konularında işbirliğinin yoğunlaştırılmasına karar verilmiştir (IFLA, 9 December 2008).

Yine 2008 yılında IFLA tarafından yayınlanan bir raporda son yıllarda halk kütüphaneleri, arşivler ve müzeler arasında işbirliği ile ilgili eğilimlerin ne yönde olduğu saptanarak çeşitli iyi uygulama örnekleri ortaya konulmuştur. Rapor sadece dijital ortamda değil fiziki olarak gerçekleştirilen ortak çalışmaları da kapsamaktadır. Örnekler Kanada, ABD, İngiltere, Rusya, Danimarka, Almanya, Güney Afrika, Avustralya ve yeni Zelanda gibi ülkelerle çok geniş bir coğrafyayı kapsayacak biçimde dünyanın dört bir tarafından alınmıştır. İyi uygulama örnekleri yaşamboyu öğrenmeye veya topluluğun kalkınmasına yapılan katkı, sunulan hizmetlerin optimize edilmesi, topluluk bilgi kaynaklarının evrensel erişime açılması, ilgili kurumların topluluk içinde kullanıcı tabanının genişletilmesi ve kültür mirası malzemelerinin korunması ihtiyacına yanıt verme ölçeklerinde seçilmişlerdir.

Başarılı bir işbirliği için atılacak adımlarla ilgili önerilerin de yer verildiği raporda ortak çalışmanın sağladığı kazanımlar ve riskli yanları da dile getirilmiştir. Kazanç hanesinde bütünün parçaların toplamından fazlası olması, daha iyi koleksiyonların daha fazla kullanıcı cezbetmesi, daha düşük maliyetler, tarafların karşılıklı olarak birbirlerinden yeni bilgiler edinmeleri sayılabilir. Ancak farklı kuruluşların birlikte çalışmaları çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Kapasite uyumsuzluğu, kurum kültürü farklılıkları nedeni ile aynı dili konuşamamak, tarafların eşit düzeyde emek ve maddi katkı koyamamaları veya yürütülen projeye aynı ölçüde sahip çıkmamaları gibi çeşitli riskler söz konusu olabilmektedir. Risk yönetimi stratejileri amacın ve hedeflerin net biçimde ifade edilmesi, kimin ne yapacağını, zaman tablosunun belirlenmesi ve sağlıklı bir iletişim kurulmasını içerir. Sonuç olarak raporda bazı risklere karşın kazanımların ağır bastığı ve kaynakların bir havuzda toplanmasının ve deneyim paylaşımının yarar sağladığı sonucuna varılmıştır (Public, 2008).

Müzelerle kütüphaneler arasında fiziksel dünyada işbirliği örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Gezici kütüphanenin müzede sergilenen bazı objeleri dolaştığı yerlere götürerek gezici bir sergi ile sunması, müze ziyaret etmek isteyen kütüphane üyelerinin ücretsiz geçici bir ziyaretçi kartını kütüphaneden ödünç alması gibi örnekler verilebilir (Public, 2008:13).

2009 yılında IFLA tarafından dijital kütüphaneler konulu bir konferans düzenlenmiş ve kısa vadede “format açısından ve coğrafi olarak hiç bir sınır koymaksızın kesintisiz ve açık erişim sağlamak suretiyle kullanıcılar ile kurulan bir ortaklık içinde dijital teknolojinin tüm olanaklarını değerlendirmek ve mümkün olan en geniş ve komple hizmeti sunabilmek için kütüphaneler, arşivler ve müzelerin kendi aralarında ve başkalarıyla işbirliği yapma yeteneklerini zenginleştirmek” vizyon olarak benimsenmiştir (IFLA, 2009).

Örnek Ülke Yaklaşımları

Gerek IFLA Raporunda, gerekse diğer kaynaklarda başarılı uygulamaları ile örnek gösterilen kurumlardan biri İngiltere'deki Müzeler, Kütüphaneler ve Arşivler Kurulu (Museums, Libraries Archives, MLA)'dır. MLA, yerel yönetimlere bağlı halk kütüphanelerinin iş dünyasına yönelik bilgi hizmeti sunan birimlerinin ihtiyaç duyduğu elektronik kaynaklarla, elektronik referans kaynakları ve gazetelerin hesaplı alınabilmesi için merkezden ulusal düzeyde anlaşma yapmaya başlamış ve kütüphaneler, yerel yönetimler için önemli kazançlar sağlamıştır. ABD' de 1996 yılında kurulan Müze ve Kütüphane Hizmetleri Enstitüsü (Institute of Museum and Library Services, IMLS ve Norveç'te 2003 yılında kütüphaneler, müzeler ve arşivlerle ilgili kuruluşların birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan ABM-utvikling kültür kurumlarının birlikte çalışmalarını destekleyici rol oynamaktadırlar. ABM'nin 2010 - 14 yıllarını kapsayan dönem için benimsenen öncelikleri arasında müze, arşiv ve kütüphanelerin güçlü, profesyonel kurumlar olarak işbirliği ağında yerlerini almalarına yer verilmiştir (ABM). Martin, federal bir resmi kuruluş olan IMLS'in sağladığı federal fonların kapasite geliştirme, yaratıcılık ve yenilikçiliği teşvik ettiğini ve kültür kurumları arasında işbirliğini beslediğini belirtmektedir (2008).

Ülkemizdeki Uygulamalarla İlgili Bazı Gözlemler

Ülkemizde son 7-8 yıldır kent kütüphanesi, kent hafıza merkezi, kent arşivi, kent belgeliği, yerel bellek gibi çeşitli adlarla farklı çatılar altında kültür mirası merkezleri oluşturulmaya

başlanmıştır. İnternet ortamında haklarında bilgi derleme çabaları çok da verimli sonuçlar vermemektedir. Bir yörenin kültür mirasına sahip çıkması, yatırım yaparak bir merkez kurması ve bilgileri hizmete sunması başlı başına sevindirici bir olgu. KAYHAM gibi, standartlara uygun bir yazılım üzerinden katalog tarama olanağı, elektronik kaynaklar ve Stratejik Planına dek kapsamlı olumlu örnekler mevcuttur. Ancak tüm merkezler için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Adresini bilmeden erişilebilir bir web sitesine sahip olup sundukları kaynaklar ve hizmetler hakkında bilgi edinilebilen bir kaç merkezde dikkat çeken bazı hususlar şunlar olmuştur: Biri ücretli olup ücret öderseniz neden yararlanabileceğiniz hakkında bir fikir edinmeniz için kataloğunu bile açmamıştır. Bir diğerinde araştırmacılara hizmet verildiği ifade edilerek ilgi duyacak sade vatandaşın cesaretini kırıcı bir tavır sergilenmektedir. Aynı merkez koleksiyonunu bir liste halinde sunmakta ve kayıtlar standartlara uyulmadığı izlenimi vermektedir. Üçüncü bir merkez oldukça kapsamlı bir web sitesine sahiptir, profesyonel standartlara uygun yazılımlar kullanılmakta ve profesyoneller tarafından hizmet sunulduğu izlenimini vermektedir. Ancak bağlantılar sayfasında Milli Kütüphane'ye bağlantı verilirken o ilin halk kütüphanesininin kataloğuna bağlantı verilmemektedir.

Ne yazık ki yerel yönetimlerin web siteleri ziyaret edildiğinde İstanbul Belediyesi dışındaki hiç bir il veya ilçe yönetimi web sitesinde kütüphane hizmetlerine yer verildiği görülememektedir.

Yurtdışından Bir Yerel Bellek ve Bir İşbirliği Örneği

Yerel kültür mirası dermeleri İngiltere gibi bazı ülkelerde halk kütüphanelerinin bir bölümü olarak öteden beri varlıklarını sürdürmektedirler. İngiltere'de Birmingham bir milyon nüfusa sahip bir kenttir. Birmingham yerel yönetimi web sitesinden görüntülerle halk kütüphanesinin yeri ve bunun bir parçası olan Arşiv ve Kültür Mirası Bölümünün sunuluşu ve hizmetlerine bakıldığında sol yan menüde sıralanan hizmetler arasında “Boş Zamanları Değerlendirme ve Spor” altında yer alan kütüphane hizmetlerine ayrıca “Eğitim, Öğrenme ve Kütüphaneler” başlığından da geçiş olanağı verilmekte, kütüphane sayfasına girildiğinde “Arşiv ve Kültür Mirası” ve “İş Dünyası Bilgileri” ve diğer bölümlerin listelendiği alt menüye ulaşılmaktadır. Yöre halkından ilgilenenler Arşiv ve Kültür Mirası Bölümü dostu olabilmektedirler. “Boş Zamanları Değerlendirme ve Spor” bölümünün alt menüsünden kütüphane ve arşivin yanısıra sanat bağlantısı üzerinden müzelere geçiş de yapılabilmektedir.

Birmingham Halk Kütüphanesinin halen 500.000 üyesi olup bunlardan 221,724 kişi aktif olarak kütüphaneyi kullanmaktadır. Bir yılda dört milyon kütüphane ziyareti gerçekleştirilmektedir. Yaklaşık beş milyon kitap, 500.000 görsel işitsel materyal ödünç verilmektedir. Koleksiyon kitap başlığı olarak 2.7 milyonun üstündedir. Materyal miktarı ise yalnızca merkez kütüphanede beş milyondur. Merkez Kütüphane dışında 50 şube kütüphanesi vardır. Kentin merkezi bir meydanında yanında bir tiyatro ile birlikte yeni bir kütüphane binasının inşaatı başlatılmış bulunmaktadır. Kütüphane ,% 47 olan kullanım oranını 2011 yılı sonu itibariyle % 50'ye çıkarmayı hedeflemektedir.

Kütüphaneler, arşivler ve müzeler ve diğer paydaşlarla işbirliğinden söz ederken kütüphanelerin kendi aralarında yapabilecekleri işbirliği de göz ardı edilmemelidir. İngiltere'den bir örnek dijital ortamda işbirliğinin ne boyuta ulaşabileceğini göstermektedir. Kütüphane Yöneticileri Birliği (Society of Chief Librarians)'nin yaptığı bir düzenleme ile, 4.000 kütüphanenin birbirlerinin kartlarını kabul etmesi yoluyla bir kütüphaneye üye olan kişiye ülkenin neresinde olursa olsun herhangi bir kütüphaneden materyal ödünç alma olanağı yaratılmış bulunmaktadır. İlk aşamada alındığı kütüphaneye iade edilmesi gereken materyaller daha sonraki dönemde herhangi bir kütüphaneye iade edilebilecektir. İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'da hayata geçirilen uygulama bir süre sonra İskoçya'da da geçerli olacaktır (Borrow, 2009).

Değerlendirme ve Sonuç

Bilgi tabanlı bir ekonominin işlediği bilgi toplumuna dönüşümde, küreselleşme ile gelen dünya çapında rekabet gücüne sahip olma gereği de göz önüne alındığında, 2008 yılı istatistiklerine göre Türkiye toplamında halk kütüphanelerine üye sayısının 504.000 olduğu gerçeği ile ülkemiz insanının ne kadar eksi bir noktada yarışa girdiği ortaya çıkıyor. Dünyanın en büyük ekonomileri arasında ilk yirmiden ilk ona doğru ilerlerken insanlarımızın yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik olarak kendilerini geliştirme, toplumsal yaşama anlamlı bir şekilde katılma olanaklarının yaratılması ve aynı zamanda iş bulabilme veya kurabilme becerilerini geliştirme açısından da kültür mirasına ve bilgi kaynaklarına erişebilir ve bunları kullanarak değerlendirebilir konuma gelmeleri büyük önem taşıyor. Yerel belleklerin kurulması için ayrılan kaynaklar yöre halkına sunulan genel bilgi ve kültür hizmetleri ile bağlantılı biçimde, işbirliği anlayışı ile değerlendirilebilirse daha kazançlı sonuçlar elde edilecektir.

Söz konusu merkezler veya halk kütüphanelerinin yerel bellek bölümlerinde derlenen her türlü materyal kayda alınırken kayıtların standartlara uygun, birlikte işlerlik özelliğine sahip biçimde düzenlenebilmesi için uygun yazılımlar kullanılır ve işlemler için uzmanları tarafından gerektiği şekilde gerçekleştirilirse ileride oluşacak, bölgesel, ulusal veya uluslararası portallerde kendilerine yer bulabilir ve kültür mirasını turizmi geliştirici biçimde değerlendirme olanağına kavuşabilirler.

Derlenen materyallerden telif hakkı sorunu olmayan veya telif hakkı alınabilenlerin diğer merkezlerde yürütülen dijitalleştirme çalışmalarını tekrarlamamak koşuluyla dijitalleştirilmesi de önemli bir konudur. Ulusal düzeyde, içinde bulunduğumuz aşamada, telif hakkı sorunu olmayan yazmaların dijitalleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Oysa diğer ülkeler, üzerinden telif hakkı kalkmış kitapları araştırarak dijital ortama aktarma çabası içindedirler ve telif hakları ile ilgili çalışmalar yaparak bu aktarımı hızlandırmanın yollarını aramaktadırlar. Yerel düzeydeki yayınlarda hak sorunlarının çözülmesi daha kolay olabilir ve yerel bellekler ülkemiz kültür mirasının dijitalleştirilmesi konusunda rol oynayabilirler. Yeni yayınlarda telif hakları gözetilerek kullanılmak üzere elektronik kopyaların dolaşıma girmesi dijitalleştirme gereğini ortadan kaldıracak bir çözüm olacaktır.

İşbirliği çeşitli kurum ve kuruluşlarla farklı boyutlarda yapılabilir. Örneğin 5681 sayılı *Matbaalar Kanunu* kapsamında basımevileri bastıkları eserlerin iki kopyasını Cumhuriyet Savcısı ile en büyük mülkiye amirine teslim etmek durumundadırlar. Kontrol işlemleri bittikten sonra bu eserlerin ne yapılacağı belirtilmemiş olup bu husus boşlukta kalmıştır. Bu yayınların kütüphanelere aktarılmaları için yasal düzenleme yapılması bugüne dek maalesef mümkün olmamıştır. Yapılacak protokollerle bu eserlerin kontrol işlemleri bittikten sonra ilgili il halk kütüphanesine iletilmeleri ve söz konusu kütüphanenin birer kopyayı alakoyarak diğerini konularına göre yerel belleklere, kentin üniversite kütüphanesine veya diğer uygun kütüphanelere aktarmaları gerçekleştirilebilirse çok önemli kazanımlar sağlanabilir. Halen ülkemizde yılda 17.000 dolayında yayın yapılmaktadır. İkişer kopyadan 35.000 yayın söz konusudur. Bunların kütüphanelere iletilerek halkın kullanımına sunulması önemli bir ulusal kazanım olur. Bir adım ileri gidilerek, %35 oranında süregiden derleme kaçağına karşı, Milli Kütüphanemizde bu ülkede yayınlanan her eserden bir tane bulunmasına katkı yapılabilmesi daha da anlamlı bir işbirliği örneği oluşturur.

Tanakovic (2008)'in aktardığına göre Ekholm ulusal stratejiye sahip olma, işbirliği yapma ve finansman sağlama düzeyine göre bilgi tabanlı toplumları üç gruba ayırmaktadır: (a) 1995'de

sona eren birinci aşama, geleneklerine bağlı kültür kurumlarının birbirinden kopuk olduğu bir ortamda sistematik olmayan işbirliği girişimleri ile karakterize edilebilir. Bu aşamada bireyler ve kurumlar nadiren iletişim kurarlar, küçük ölçekli dijitalleştirme projeleri yürütülür ve genel dijitalleştirilme planları henüz yoktur. (b) Çoğu ülke; kültür kurumlarının ağ ortamında giderek artan oranda çalışma ve hizmet sunumunda bilgi ve iletişim teknolojisini kullandıkları, dijitalleştirme plan ve programlarının tasarlandığı ve ulusal çapta dijital derinleşmelerin geliştirildiği, ancak finansmanın hala sorun olduğu ikinci aşamadır. (c) Son olarak, az sayıda ülkenin henüz ulaşabildiği; kültür kurumları arasında sürekli işbirliğinin yerleşmiş olduğu ve dijitalleştirme projeleri gerçekleştirmek, uzun vadeli koruma sağlayabilmek ve bilim yapma, eğitim sağlama ve iyi vakit geçirme amacıyla değerli dijital kaynaklara sahip olabilmek için mali kaynakların güvence altına alınmış olduğu aşama söz konusudur. Ülkemizin bunlardan ikinci aşamada olduğu söylenebilir. Üçüncü aşamaya geçmede çok geride kalmamak için işbirliğine önem vermemiz ve kaynaklarımızı doğru bir şekilde kullanmamız büyük önem taşıyor.

Tüm çabaların ülke insanı için olması gerektiğini unutmamalıyız. Avrupa Konseyi'nin hazırlamış olduğu, kısaca FARO Konvansiyonu diye de anılan, Toplum için Kültür Mirasının Değeri Hakkında Çerçeve Konvansiyon (2005:1)'da, İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde belirlendiği şekliyle kültürel yaşama katılma hakkının, özünde kültür mirası ile ilgili hakları da kapsadığı vurgulanmıştır. Yerel bellekler, sağlıklı bir biçimde geliştirilmeleri halinde; kimliğimizi korumamız, kültür mirasımızı gelecek kuşaklar için yaşatmamız, bireylerin bilgi edinme alışkanlığı kazanmaları ve kendilerini geliştirmeleri, yöresel araştırmalar için kaynak temini gibi pek çok açıdan topluma büyük yarar sağlayacak ve böylece yerel kalkınmaya katkı yapabileceklerdir. Çalışmalarını tüm kültür kurumları ve diğer paydaşlarla işbirliği ve dayanışma içinde yürütmeleri ve dijital ortamda birlikte işlerlik ilkesini gözetilen bir varlık göstermeleri etkinliklerini daha da artıracak ve yapılacak araştırmalar içeriği zenginleştirecektir.

Kaynakça

- ABM-utvikling, http://www.abm-utvikling.no/?set_language=en, Erişim tarihi: 12.02.2010
- Aslan, Selma Alpay, [2003], CALIMERA (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access) Kültürel Uygulamalar: Elektronik Kaynaklara Erişimde Aracı Olarak Yerel Kurumlar. <http://www.kutuphaneci.org.tr/web/node.php?id=321>, Erişim tarihi: 15.02.2010
- Birmingham City Council, <http://www.birmingham.gov.uk/>, Erişim tarihi: 12.03.2010
- Borrow a book 'wherever you are', 28.09.2009), http://www.direct.gov.uk/en/NI1/Newsroom/DG_180883, Erişim tarihi: 12.03.2010
- CORDIS Archive. ISTweb. KA3.Digicult*, <http://cordis.europa.eu/ist/ka3/digicult/>, Erişim tarihi: 15.02.2010
- Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*, (27.OX.2005) <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>, Erişim tarihi: 12.02.2010
- Digital Libraries & Digital Preservation, ICT Work Programme 2009-2010 Call 6: Background Notes*, (October 2009), ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/ict/docs/digicult/background-call6_en.pdf, Erişim tarihi: 12.02.2010
- EPOCH, European Network of Excellence in Open Cultural Heritage, http://epoch-net.org/index.php?option=com_content&task=view&id=212&Itemid=357, Erişim tarihi: 12.02.2010
- Europeana. <http://www.europeana.eu>, Erişim tarihi: 15.02.2010
- European Commission Information Society and Media, (mid November, 2006), *ICT in FP7 At A Glance: Injecting over €9bn to boost European Information and Communication Technologies (ICTs)*. http://ec.europa.eu/information_society/tl/research/documents/fp7-ict-4poverview.pdf, Erişim Tarihi: 10.02.2010
- IFLA, (09.12.2008), *International NGOs bonding to intensify cooperation on convergence in the cultural heritage sector*, <http://www.ifla.org/en/news/international-ngos-bonding-to-intensify-cooperation-on-convergence-in-the-cultural-heritage-sec>, Erişim tarihi: 12.02.2010
- IFLA, (15.09.2009), *Digital Libraries Conference and the future of digital libraries within IFLA*, <http://www.ifla.org/en/news/digital-library-futures-conference-and-the-future-of-digital-libraries-within-ifla>, Erişim tarihi: 13.02.2010

Kongar, Emre (1997). Küreselleşme ve kültürel farklılıklar çerçevesinde ulusal kültür. Ankara
http://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php

Martin, Robert S., (2008), “Co-operation and change: archives, libraries and museums in the United States”,in *International Genealogy and Local History : Papers presented by the Genealogy and Local History Section at IFLA General Conferences 2001-2005*, ed. by Hedegaard, Ruth and Melrose, Elizabeth Anne. Berlin, , DEU: K.G. Saur,/IFLA, 2008, ss. 65-76, Retrieved from <http://site.ebrary.com/lib/tobb/Doc?id=10256485&ppg=65>, Erişim tarihi: 09.03.2010.

MINERVA EC. Ministerial Network for Valorising Activities in Digitisation.
<http://www.minervaeurope.org/home.htm>

Public Libraries, Archives and Museums: Trends in Collaboration and Cooperation / Alexandra Yarrow, Barbara Clubb and Jennifer-Lynn Draper. The Hague, IFLA Headquarters, 2008. – 50p. 30 cm. – (IFLA Professional Reports: 108)

PULMAN İlkeleri El Kitabı: halk kütüphaneleri için kılavuz. 2. bsm. Çev.ed. Selma (Alpay) Aslan. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 2003.
<http://www.pulmanweb.org/DGMs/DGMs.htm> Erişim tarihi: 12.03.2010

Society of Chief Librarians , <http://www.goscl.com/>, Erişim tarihi: 12.03.2010

Tanackovic, Sanjica Faletar , (2008), “Can Archivists, Librarians and Curators Join Hands to Do a Better Job?” in *International Genealogy and Local History : Papers presented by the Genealogy and Local History Section at IFLA General Conferences 2001-2005*, ed. by Hedegaard, Ruth and Melrose, Elizabeth Anne. Berlin, , DEU: K.G. Saur,/IFLA, 2008, ss. 247-264.
<http://site.ebrary.com/lib/tobb/Doc?id=10256485&ppg=253>, Erişim tarihi: 12.02.2010.